

ШЫН

КПСС-ТИҢ ТЫВА ОБКОМУНУҢ, КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ
БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ
ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1952
ОКтябрь
16
ЧЕТВЕРГ
№ 202 (2632)
ӨРТӨЗ 20 КОП.

Совет улус чаа ниитилелди тургузуп билирин көргүскен болгаш нелир үеже бүзүрелдиг көрүп турар.

(Г. М. Маленковтуң отчёт илеткелденден).

Бүгү-эвилелдин Коммунистиг (большевиктер) партиясынын XIX съездизи

ВКП(б) ТК-ның ажылынын дугайында ВКП(б) ТК-ның Секретары эш Г. М. Маленковтуң отчёт илеткелиниң талазы-биле

ВКП(б)-ниң XIX съездизиниң резолюциясы

(Чаңгыс үн-биле бадылаан)

ВКП(б) ТК-ның ажылынын дугайында ВКП(б) ТК-ның Секретары эш Г. М. Маленковтуң отчёт илеткелдин дыңнап, чугаалашкаш, ВКП(б)-ниң XIX съездизиниң доктаадыры болза:

ВКП(б) ТК-ның политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажылын чүүлдүг деп санаар.

Октябрь 7-де кезжээки хуралы

Кезжээки хуралга ВКП(б) ТК-ның болгаш Төп Ревизия Комиссиясынын отчёт илеткелдерин чугаалажырын үргүлчүлээн.

Даргалаан эш Л. М. Каганович эш Беляевке (Барнаулдан) сөс берген.

Коммунистиг тургузушкунга Алтай крайның ажил-ничилериниң совет улус-биле кады идепкейлиг кирип турар дугайы, Ада-чуртун Улуг дайынын үезинде-даа, тайбын күш-ажылдын фронтунга-даа сибирьжилер Төрөөн чурту дээш кызымак чүткүлдүг демисежип турарын ол чугаалаан.

—Беш дугаар беш чыл планынын талазы-биле директиваларынын төлөвилелинде Кулундин ховузун суггарында болгаш сугландырында белекел ажилдарын чорудар дугайын айтып турар—деп эш Беляев үргүлчүлээн. Ол хемчеглерни боттандырып кээрге, Алтай крайның болгаш ооң чоогунда областарнын ажил-агыйы үнденин-биле чартынар, тараанын ажаап алышкыны көвүдээр болгаш мал ажылынын хөгжүлдээнге база ооң продуктулуун бедидеринге таарымчалыг байдалдар тургустунар.

Эш Прасс (Молотов хоорайдан) Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиясынын массалар-биле чоок харылаазынын дугайын ол партия бүгү-ниитиниң ынакшылы-биле хүрээледип алгаш, бодунуң XIX съездизинге чедип келгенин чугаалаан.

Чуртту индустриализаастар политиканың кайгамчыктыг чедишкенин эш Прасс демдегелештирди. Барың Уралда аар үлетпүрүн чугула адырларынын чайгылыш чокка өзүп турарын чижек кылдыр көргүскен. Чаа беш чыл планын өзүгаар Каманың суг күжү-биле ажилдаар электри станциязы ажылталга кирер болгаш Камада Воткинскиниң суг күжү-биле ажилдаар чаа улуг электри станциязын тудушкуну эгелээр. Молотов областын хемнериге суг күжү-биле ажилдаар улуг болгаш ортумак электри станцияларын тудары чугула деп оратор айтыпкан.

Эш Прасс бодунуң чугаазынагы ыш үлетпүрүнүн ажылын болгаш өске-даа ажил-агый айтырларын чугаалаан.

Эш Егоров (Карел-Фин ССР-ден) бодунуң чугаазынагы Совет Эвилелиниң улустарынын акы-думга өг-бүлелинге Карел-Фин республиканын өзүп, быжыгып турарын чугаалаан. Чаа техника-биле чепселген ыш үлетпүрү республикада улуу-биле хөгжүп, чыл бүрүдө чуртка миллион-миллион кубометр ышты берип турар. Республика ам 1940 чылдан үш катап хей саазынын кылып үндүрүп турар. Национал хевирлиг, социалисттиг шынарлыг культура улуу-биле өзүп сайыраан. Республиканың Коммунистиг партиязы бодунуң ажылына ВКП(б) ТК-ның болгаш эш Сталинын бодунуң хүн-бүрү сагы салышкынын билпип турар.

Оон ынай оратор республиканың ажил-агыйнын чугула адырларын хөгжүдеринге четпес дузалажып турар чамдык министрстволарнын ажылынын дугайын шүгүмчүлөп демдеглээн.

Эш Игнатов (Краснодардан) Совет Кубаның амыдыралындан чижектер-биле коммунистиг тургузушкунун талазы-биле партиянын чедип алган улуг тиелгелерин көргүскен. Краснодар край ам чурттуң чүгле улуг тараалан чери өзүс, харын база үлетпүрлүг чери болган. Чүгле сөөлгү үш чылдарда крайның үлетпүр тудушкунунга каш миллиард рубль салдырган. Кубань болза, чуртка станоктарын, приборларын, нефтини болгаш өске-даа чүүлдерин берип турар.

Колхоз тургузушкунунун талазы-биле партиянын политиказын чайгылыш чок боттандырып келгенинге үндөйлээш, көдээ ажил-агыйда чаа чедишкенин чедип алдынган. Колхозтарын улгатыр катыштырганы

болза, тергенин чергенин техниказын бүдүрүкчүлүү-биле ажыглаар болгаш дүжүттү улуу-биле бедидерин чедип алыр арганы берген. Крайның колхозтары болгаш совхозтары көдээ ажил-агый продуктуларын күрүнеге дужаарын чыл бүрүдө-ле көвүдөдүп турар. Чижээ, бо чылын 1940 чылдаазындан 23 миллион пуд хей кызылтасты Кубань күрүнеге дужаган.

—Партиянын XIX съездизиниң салган сорулгаларын күүседиринче Кубаның ажилчы чоннарын Краснодар крайның коммунистери ТК-ның удуртулгазы-биле, эш Сталинын башталгазы-биле көдүрүп үндүрүп шыдаар—деп эш Игнатов чугаазынын төнчүзүнге медеглээн.

Эш Корнейчук (Украин ССР-ден) бодунуң чугаазынын эгезинге ленинчи-сталинчы Төп Комитетке удуртурган хей националдыг совет улустун маадырлыг чоруктарын чугаалаан. Совет улус Ленин—Сталинын улуг идеялары-биле делегейин бүгү улустарына амыдыралдын башкызы болу бергени бистин партиявыстың эң улуг тиелгелериниң бирээзи болур деп ол демдеглээн.

Орус улус чүс-чүс чылдарын дургузунда Украинага акы-думга дузаламчызын көргүзүп келгенин эш Корнейчук чугаалааш, Совет Украинаның бүгү талагы хөгжүлдээнин көргүскен.

Оратор бодунуң чугаазынын төнчүзүнге совет чогаалчыларын ажил-чорудулгазын шүгүмчүлөдиг өзү-биле көөрүн айтыпшаан, чогаалчылар, композиторлар, чурукчулар, уран-чүлдүг бүгү ажилдакчалары чаа эки чогаалдары-биле советтиг Төрөөн чуртту өөртүр төлээде бүгү-ле күжүн салырын чугаалаан.

Эш Корнейчук чугаазынын соонда чапсар чарлатынган. Чапсар соонда президиумга эш Сталин болгаш оон шыныч соратниктери көстүп кээрге, Кремль ордузунун иштинге «Эш Сталин делгерезин!», «Эш Сталинга—ура!» деп үнөр динмиреп турган.

Даргалаан эш Л. М. Каганович эш Разаковка (Киргиз ССР-ден) сөс берген. Бүгү национал республикаларын, бүгү социалисттиг нацияларын чедип алган улуг чедишкенин дугайын ол чугаалаан. Совет улустарын бузудбас найыралынын, ленинчи-сталинчы национал политиказын чайгылыш чок боттанышкынын ачызы-биле киргиз улус каян-даа көстүп көрбээни-биле чектелешкенин чедип алган. Киргиз улус хөгжүлдээниң капиталисттиг чадазындан чайлааш, феодалдыг тургузудан социализмге революстуг шураашкыны кылган. Республиканың улус ажил-агыйнын, оон культуразынын болгаш уран-чүлдүгүн чедишкенин херечилеп турар тодаргай фактыларын ол көргүскен. Совет Киргизия чаа беш чыл планында ам-даа улам улуу-биле хөгжүүр.

Оон-биле кады эш Разаков республиканың көдээ ажил-агыйында удуртулганын четпезин чугаалаан. Тодаргай айтырларын шийтпирлээде, республикага практиктиг дузаламчы көргүспейн, удуртур ажилдакчалары чер-черге ховар үнүп турар чамдык министрстволарын, ылангыя ССРЭ-ниң Көдээ ажил-агый Министрствозун ол шүгүмчүлээн.

ССРЭ-ниң Шериг Министри, Совет Эвилелиниң Маршалы делегат эш Василевскийге сөс бээрге, съезд ону адыш часкаашкыны-биле уткаан.

— Совет Армиянын солдаттары, сержантылары, офицерлери болгаш генералдары бүгү совет улус-биле бир демей сагыш сеткил-биле чуртап турар. Шериг коммунисттер болгаш бүгү совет дайынчылар партиянын XIX съездизинге дайынчы болгаш политиктиг белекелдин талазы-биле чаа чедишкенин ужурашкан—деп ол бодунуң чугаазын эгелээн.

Оон ынай эш Василевский бүгү делегейин амгы үедиге байдалынын онзагайын чугаалааш, демократтыг лагерин баштап турар Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылы даштыкы политиканы быжыкты-биле чорудуп турарын демдеглээн. Ыңчалза-даа Совет Эвилелиниң тайбынга ынакшылды даштыкы политиказын чорудуп турарын демдеглээн. Бистин улусу-биле бүгү делегейге төөгүлүг чаалап алышкынын камгалаалында, оон кайгамчыкты бо үезин болгаш улам-на улуг чаагай келир үезинин камгалаалында Совет Армия туруп турар.

Бодунуң сөзүнүн төнчүзүнде эш Василевскийниң чугаалааны:

— Совет Армиянын дайынчы болгаш оперативтиг белекелдиниң, оон мобилизасчы-дайынчы белең чорунун байдалы болза, совет улустун тайбын тургузукчу күш-ажылын, Совет Эвилелиниң күрүне эрге-ажыктарын камгалаар талазы-биле бодунга онаашкан сорулгаларын Совет Армия алдарлыгы-биле күүседип шыдаар деп партияга, чазакка болгаш эш Сталинын бодунга тангыраглаар бүрүн эргени биске берип турар.

Даргалаан эш Каганович ВКП(б) ТК-ның отчёт илеткелиниң талазы-биле санал бээрин соксадыр дугайында съездизиниң президиумунда санал келген деп медеглээн. Ол саналды делегаттар чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Эш Маленков допчу хары бээринден ойталаан.

Съезд шийтпир үндүреринче кирген. Москваның партия организациязынын делегады эш Капитанов ВКП(б) ТК-ның отчёт илеткелиниң талазы-биле моон адаанда резолюцияны хүлээп алып деп санал кийрген.

«ВКП(б) ТК-ның ажылынын дугайында ВКП(б) ТК-ның Секретары эш Г. М. Маленковтуң отчёт илеткелдин дыңнап, чугаалашкаш, ВКП(б)-ниң XIX съездизиниң доктаадыры болза:

ВКП(б) ТК-ның политиктиг шугумун болгаш практиктиг ажылын чүүлдүг деп санаар.

Ол резолюцияны бүгү залга динмиттиг, үзүлбес адыш часкаашкынын чаңгыс үн-биле бадылаан. Улус шупту бут кырынга туруп келген. «Эш Сталин делгерезин!», «Улуг Сталинга алдар!» деп кыйгылар болуп турган.

XIX съездиге даштыкы чурттарын коммунистиг болгаш өске-даа акы-думга ажилчы партияларын төлөөрү—аалчылар олуржуп турар деп эш Каганович медеглээн.

Польшаның катышкан ажылчы партиязынын мурундан Польшаның катышкан ажилчы партиязынын Төп Комитетиниң даргазы эш Болеслав Берут байыр чедирген. Ону съезд изин-биле байырлап уткаан.

ВКП(б)-ниң болгаш мергеб угаанын баштычы улуг Сталинын удуртулгазы-биле Совет Эвилелиниң чедип алган болгаш чедип ап турар төөгүлүг тиелгелериниң бүгү киж и төрелгетенге канчаар-даа аажок улуг ролунуң болгаш ужурадузанын дугайын, сталинчы үенин канчаар-даа аажок улуунуң дугайын эш Берут чугаалаан.

Фашисттиг кулданыгдан хосталган дугайында, национал хамаарышпас чорукту катап төртүндүргенин дугайында, Совет Эвилелиниң польша улуска дайын сөөлүндеги чылдарда көргүзүп турар дузаламчызынын дугайында ханы өөрүшкунуң сеткил-сагызы-биле долдунган Польшаның ажилчы чоннарын мурундан эш Берут съездиге байыр чедирген.

Польшаның катышкан ажилчы партиязы ВКП(б)-ниң улуг эртине-инден күштерин тып ап турар деп эш Берут медеглээн.

ВКП(б)-ниң XIX съездизинге Г. М. Маленковтуң илеткелиниң парлатынганы

Күрүнециг политиктиг литература үндүрер чери «Г. Маленков. ВКП(б) Төп Комитетиниң ажылынын дугайында партиянын XIX съездизинге отчёт илеткел» деп брошюраны парлап үндүргөн.

Брошюра 3 миллион кезек кылдыр парлатынган.

(СЭТА)

1952 чылда үндөөлөтүнгөн.

1951—1955 чылдарда ССРЭ-ниң хөгжүлдезинин бешки беш чыл планының талазы-биле партияның XIX съездинин директивалары

Нүрпланның Даргазы эш М. З. Сабуровтуң илетнели

Эштер!
1951—1955 чылдарда ССРЭ-ниң хөгжүлдезинин бешки беш чыл планының талазы-биле директивалары чугаалажып көөрүн силерни көрүндүшүз деп билдирерим. Чаа беш чылдын планы болза, совет экономикаындагы хөгжүлдезинче, социализмге ажыл-агыйның болгаш улустун чаагай байдалының үргүлчүлүгү өздүлдезинче мурнуку беш чылдарның шугумун үргүлчүлээр, а оон боттанылганы бистин чуртувустун социализмден коммунизмге чоорту шилчиринин чугуда чадазы болур.

Бистин чуртувус дөрткү беш чыл планының боттанганыга үндүзүлүшүз ажыл-агый болгаш культура тургузушкунун талазы-биле улуг-улу челишкенин челип алган. 1946—1950 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүлдери беш чыл планының код сорулгалары болза, чурттуң дайында качыгдан районнары катап тургузары, үлестүрүн болгаш көдээ ажыл-агыйның дайын мурундагы деннелин катап тургускаш, оон соонда ол деннели элээн улуг хемчээлдерге ажыраы болуп турган. Ол план челишкенин күсөтүнген, а планын эң чугула онаалдалары дыка ажыр күсөтүнгени дөрткү беш чыл планының күсөтүнгенин дугайында чогуур үезинде парлаан дыннадыглардан билдирген болгай.

Дөрткү беш чылдын планының күсөлдезинин түнелинде ССРЭ-ниң ажыл-агыйының дайын мурундагы деннели мрак сонгаар чыдып калган. Үлестүр продукциязының хемчээлинин талазы-биле беш чыл планы хуусаа бетинде—дөрт чыл үш айда күсөтүнген, оон түнелинде бүгү үлестүрүн продукциязының хемчээли дайын мурундагызындан 1950 чылда 73 хуу белээн. Үлестүр хөгжүлдезинин белик темпидеринин ачызы-биле улус ажыл-агыйының улам ынайгы техниктиг чепсеглээшкени дыка улуг хемчээлдерге чорутунган болгаш оон бүгү адырлары ада-чурттуң эң чаа техниказы-биле долдуртунган.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүр болгаш нити дүжүтүнүн, а ол ышкаш мал ажылының продукциязының талазы-биле дайын мурундагы деннели көдээ ажыл-агый элээн ашкан.

I. Бешки беш чылдын үлестүр талазы-биле сорулгалары

Бешки беш чыл планының талазы-биле директивалар болза, үлестүр бүдүрүлдезинин деннелини белишкенин 1950 чыл-биле деннээрге, 1955 чылда 70 хуу хире бедир бедирин көрүп турар. Ол болза, бешки беш чылдын төнүзүндө үлестүрүн нити продукциязын дайын мурунун деннелин үш катап ажар дээни ол. Беш чыл дургузунда үлестүрүн бүгү продукциязын өздүлдезинин чылда ортумак темпили 12 хуу хире, оон ичинде бүдүрүлдө чепсеглээшкенин бүдүрүлдезинин өздүлдезинин темпили—13 хуу болгаш хергелден чүүлдеринин өздүлдезинин—11 хуу хемчээлдин болуру көрдүнүп турар. Эрткен беш чылда үлестүрүн нити продукциязын өздүлдезинин темпидериниң дыка белик болуулан. Эрткен беш чылда дөмөйлээрге бешки беш чылда үлестүр продукциязын өздүлдезинин темпидеринин элээн куду болуп турары болза, бир талазында, катап тургусууну турар бүдүрүлдери күсели-биле бүдүрүлдени дүрген өзүшкүнү челип алдынып турар өе болуп үлестүрде катап тургузушкунун ажыдары доозулганы-биле, өске талазында, чаа беш чылда продукцияның шынарын улам-на экижилдери болгаш ассортиментинин калбартарының эрежок чугулазы-биле тайылдырлаттар. Оон-биле кады чаа беш чылда нити продукцияның улгадышының хуу бурзуңге продукцияның хемчээли эрткен беш чылдындан барык ийи катап улгадыр апарын билээ чогуур.

Үлестүрүн болгаш бүгү улус ажыл-агыйының өздүлдезинин үндүзүни металлургия болур. Беш чыл планының талазы-биле директивалар болза, 1950 чылга деннээрге, 1955 чылда шой эдилдирлээгин 70 хуу хире, кааны—62 хуу болгаш прокат бүдүрүлдезин—64 хуу улгатырарын доктаадып турар. Прокат бүдүрүлдезинин беш чыл дургузунда телевидитинин турар немей өздүлдези ону 1940 чылда бүгү үндүр турганы ажар. Тудуңуң болгаш машина тудуушкунун хергелдери бүрүн хандыры-биле прокатын ховар хевирлерин—кылын калба канын үүрмек сортуг канын

Улус ажыл-агыйының кол адырларының өздүлдези-биле кады транспорттуң бүгү хевирлери хөгжүлдени алган болгаш чүк эргилдери дайын мурунун деннелин элээн ашкан.

Улус ажыл-агыйының көдүрүлүшкүңүгө үндүлүш, ажылчы чоннарын чаагай байдалы өскөн болгаш чонун хергелдени дайын мурунун деннелин элээн ашкан. 1950 чылда ССРЭ-ниң национал орулгазы 1940 чылга деннээрге 64 хуу улгаткан. Массалыг хергелдени чүүлдеринин бүдүрүлдези дыка калбарган, ашанын реформазы чорутунган, бүгү-ле аш-чем болгаш үлестүр барааннарына карточка системазы дүшкен, садыгы делгеми-биле калбарган, үүрмектеп садар өртектерин каш удаа эргилдери чорутунган, совет рубльди улам-на быжылган. Ажылчыларын болгаш албан-хаакчыларын орулгаларының база тараачыларын орулгазының нити түкү 1940 чыл-биле деннээрге, 1950 чылда 62 хуу өскөн.

1946—1950 чылдарда ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүлдери беш чыл планы даштыктан каныг-даа дузаламчы чокка, даштыкың чээлери-даа чокка, иштики курлар-вырларын күсели-биле күсөтүнген. Планын күсөтүнгенин болгаш ажыр күсөтүнгенин шийтирлиг рольду Коммунисттик партияга удуртурган болгаш улуг Сталинга баштаткан совет улустун кызымак-кай күш-ажылы ойнаан. (Адыш-чаксаашкыны). Дөрткү беш чыл планын челишкенин күсөлдези социалисттик тургузугун улам ынайгы быжыгышкыныга чедирген болгаш социалисттик күрүнгени күчүзүнүн өздүлдезин хандырган ССРЭ-ниң чаа улуг тийлээзи болган.

Дөрткү беш чыл планының челишкенин күсөлдези болза, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының улам көдүрүлүшкүңүнүн, улустун материалдыг чаагай байдалының өздүлдезин, кадык камгалалының хөгжүлдезин болгаш улустун культуру деннелин белишкенин хандырып турар бешки беш чыл планын хүлээп алыр арганы берип турар.

Бешки беш чыл планының талазы-биле директиваларың эң кол онаалдалары дараазында көргүзүлгө-биле тодаргайлаттар.

катанканың болгаш дадарбас калбак канын бүдүрүлдези элээн көвүдээр ужурулуг, а ол ышкаш прокаттың камналгалыг хевирлеринин болгаш чүзүнеринин бүдүрүлдезин хөгжүткен, тускай канынның болгаш славтарын бүдүрүлдезин көвүдөткен болгаш шынарын экижиткен турар ужурулуг.

Металлургия бүдүрүлдери ажалдап турар күчүдери ажылаары улам экижилди болза, кара металлдарын бүдүрүлдезин айткан өздүлдезин чугула чүлү болур. Ол сорулга-биле металлургия чорудулгаларын улам дүргедери-нин, ол чорудулгаларын контролон автоматчыларын болгаш металлургия бүдүрүлдериңде хей күш үнер ажыдарын механизастар талазы-биле ажыдарын чорудары телевидитинин турар.

Кара металлургияның бүдүрүлдери чугула тудуушкунарының болгаш ажалдап турарларының калбарышкынының талазы-биле улуг программа боттанур ужурулуг. Дөрткү беш чыл-биле деннээрге бешки беш чылда бүдүрүлгө күчүдери ажалдадып киририн шой эзилдериңге 32 хуу хирени, канга—42, прокат бүдүрүлдезинге—2 катаптан эвээш эвэсти, кокса—80 хуу болгаш демир руданын тыварына—3 катап көвүдээр ужурулуг. Мурнуу чүк-Урал, Сибирь, Төп болгаш Соңгу-Барын чүк районнарга кара металлургия үлестүрүн хөгжүлдери база хандырынган турар ужурулуг.

Өнүгү металлдарын бүдүрүлдезин элээн калбартары чугула. Беш чыл дургузунда бүдүрүлдени барык дараазында хемчеглерге улгатырары-арылатынган чести—90 хуу, коргулчуну—2,7 катап, алюминийни—2,6 катаптан эвээш эвэс, цинкни—2,5 катап, никельди 53 хуу болгаш оловону—80 хуу. Өнүгү металлдарын бүдүрүлдезинин өздүлдези болза, дээди маркаларын металлдарын бүдүрүп үндүренин өзүшкүнүн хандырып турар технология чугула чорудулгаларын улам экижилдери-биле болгаш шингээдери-биле кады боттандырынар. Өнүгү металлдарын бүдүрүлдезинин талазы-биле онаалдаларга дүшүрүп даг ажыдарын болгаш хей күш үнер

ажыдарын механизастарын бүгү хемчег-биле чорудуп тургаш, өнүгү металлдыг чиг-эт базанын хөгжүдүп, руданын чиг-эдин ажыдаар талазы-биле металлургия бүдүрүлдери-нин ажылын элээн экижиткен турар ужурулуг.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырла-

туттунар ужурулуг, бо беш чылда оларның ажылгалга кирер күчүзү 2 миллион киловатт хире болур. Соң ангыда районнарың болгаш чер черин өске-даа гидроэлектростанциялары туттунар.

Сталинградтын болгаш Каховканың гидроэлектростанцияларының

рынга бүдүрүлдениң болгаш чорудулганын техниктиг депшилдизинин өздүлдезинин телевидитин темпидерин боттандырының эң чугула чүлү болза, чуртту улам-на электржидери болур. 1950 чылга деннээрге, 1955 чылда электри энергиязын ажалдап үндүрери барык 80 хуу өскөн. Ол болза, бүдүрүлгө чорудулгаларын автоматчыдыгызын делгем хөгжүлдезин болгаш электри биле чылыдышкының база электротлизитин чаа методтарын ажалдалга улам-на кирип тургаш, үлестүрүн электржилдизинин деннелин бедир, көдээ ажыл-агыйга электри энергиязын ажылаары элээн калбартыр, демир оруктарын улам-на электржилдизин чорудар, электри энергиязын чонун амдырал хергелдизин бээрин улгатыр арганы берип турар.

Электри энергиязын ажалдап үндүренин телевидитин өздүлдезин хандыры-биле, а ол ышкаш, энергетик системаларга электри күчүдери курлавырын улгатырары биле электри станцияларының күчүдери немештиринин белик темпидерин телевидитинин турар. Беш чыл дургузунда электри станцияларының нити күчүзү ийи катап, а суг күжү-биле ажалдаар электри станциялары—3 катап улгадыр. Оон-биле кады чыгы-биле ажалдаар электри станцияларының күчүзү улгатырары болза, бирги ээлчегде ажалдап турар станцияларын калбартырының аргазы-биле хандырынган турар ужурулуг.

Бешки беш чылда чазактын шийтирлериң өзүгаар гидроэлектростанцияларының болгаш чер-черин одалга-биле ажалдаар станцияларының калбак тудуу боттанур.

Туттунуп турар гидроэлектростанцияларының иштинден чунуң-даа мурунда Волгада Куйбештин болгаш Сталинградтын гидроэлектростанцияларын, а ол ышкаш Днепрде Каховканың гидроэлектростанциязын адаары чугула. 2,1 миллион киловатт күчүлүг Куйбеште ГЭС 1955 чылда ажылгалга кирер, ол болза, төп болгаш Волжаның районнарын электри талазы-биле хандырылганы дыка күштедирер. Куйбештин гидроэлектростанциязында Москваже 400 мун вольт күженишкенин электри дамчыдылганын шугумун тудары көрдүңе. Шак иңдиг тудуушкунарын электри тургузушкунун бүгү-делегей практиказы амдыга чедир билбес. Беш чылдын дургузунда Куйбештин гидроэлектростанциязы-биле хергелештир Каманың, Горькийн, Мингечаурнун, Усть-Каменогорскийн дээр чижектиг улуг-улу гидроэлектростанциялар

тудуу калбарып чоруп турар, а ол ышкаш Волгада Чебоксарының, Камала Воткинн, Иртыште Бухарминскийн болгаш өске-даа чаа улуг гидроэлектростанцияларының тудуу эгелээр. Чик өртектерин электри энергиязын болгаш чиг-эттин чер-черде үнер дөстөрүнө үндүлүш алюминийн, химияның, даг руданын болгаш үлестүрүн өске-даа адырларын хөгжүлдери-биле Ангара хемин энергетиктиг курлавырларын комплексилг ажылаар талазы-биле ажылды эгелээр ужурулуг.

Мурнуу чүктүн, Уралдын, Кузбасстың электри хандырылганын шыгымызы-биле экижилер сорулгалары ол районнарга чыгы күжү-биле ажалдаар районнар болгаш заводтар электри станцияларының күчүдериң дыка өөри көрдүнүп турар. Хоорайларын болгаш районнарын электри хандырылганын экижилдери-биле улуг электри станцияларын тудуушкуну-биле чергелештир улуг эвес болгаш ортумак электри станцияларының тудуушкуну, а хоорайларын болгаш үлестүр бүдүрүлдериң калбак тепловидитинин боттандырып дээр одалгалы электростанцияларын тудуушкунун үргүлчүлээр.

Чыгы күжү-биле ажалдаар улуг электри станцияларына колдуунда белик базышкынын котёлдары болгаш турбиналары тургусунар. Электри станцияларына бүдүрүлдениң чорудулгаларын автоматчыларын калбаа-биле ажылаарын боттандыра.

Нефть үлестүрүнүн улам ынай хөгжүлдези бешки беш чыл планын талазы-биле директиваларда телевидитинин турар. Беш чылдын дургузунда нефть тывыжы 85 хуу хире өскөн. Нефть тывыжының айткан өздүлдезин хандыры-биле өрүмнээшкенин ажыдарын күштелдери, скважиналарын өрүмнээри чин чаа аргаларын хергелээри, нефтиниң каттарга базышкыны тудуп турганын аргаларын калбаа-биле ажылаары, нефть тывыжының чорудулгаларын автоматчыларын колдуунда доозары чугула. Нефть тывыжының улуг программанын боттанышкыны болза, нефть болбаазырадыр үлестүрүн дүрген хөгжүлдезин болгаш ону нефть продуктуларын хергелээр районнары улам-на чоошкулдарын негээр алаар. Нефть болбаазырадыр завод тарны күчүзүнүн беш чыл тургузунда улгатыр болза, нефтинин баштайгы сайзыралдыгы 2 катап болгаш чиг-эттин криворазининин талазы-биле 2,7 катап. Оон-биле кады чырык нефть продуктуларын ажалдап үндүренин дыка улгатыра-

рын хандырып турар нефтинин ханы болбаазыралдыгының чаа аргаларын ажылгалга кирер болгаш шингээди алыр ужурулуг. Нефтини болгаш нефть продуктуларын хоолга-лар-биле дамчыдары база улуг хөгжүлдени алдыр. Кызымал суук оттулар чүүлүн бүдүрүлдени хөгжүдери-биле чурттуң чөөн районнарына күчүлүг бүдүрүлгелер ажылгалга кирген турар ужурулуг.

Бешки беш чылда газ үлестүрүнүн улам ынайгы калбак хөгжүлдези хандырынар. Бойдус газын болгаш нефть сайзырадып турда үнер газтын тывыжы, база хөмүр даштан болгаш сланцылардан газ бүдүрүлдези беш чылдар дургузунда барык 80 хуу улгадыр. Газты амдырал хергелдизинге ажылаары, ону автомобиль одалганы кылдыр ажылаары болгаш газтан химиктиг продуктуларын алыр калбарар.

Партияның болгаш Совет чазактын улуг болгаш бүгү талазы дугаламчызының ачызында хөмүр даш үлестүрү дайын сөөлүңдеги чылдарын дургузунда дыка өскөн болгаш улус ажыл-агыйының хергелдери долдузу-биле хандырып турары тодаргай. Чаа беш чылда хөмүр даш тывыжын барык 43 хуу улгатырарын телевидитинин турар. Хөмүр даш үлестүрүнүн эң чугула сорулгалы болза, кокстаар хөмүр дашты, казып тыварының дүрген өздүлдезин хандырыр, а ол ышкаш хөмүр даштын байлакшыдылганын дыка улгатырары болур. Кокстаар хөмүр дашты казып тывары 50 хуудан эвээш эвэс өскөн болгаш хөмүр даштын байлакшыдылганы барык 2,7 катап өскөн. Хөмүр даш шахталарының шыдалын дөрт дугаар беш чылда киригинден барык 30 хуу хөйну ажылгалга киририн телевидитинин турар. Хөмүр даш тывыжының көрдүнүп турар өздүлдезин хандырыр, хөмүр даш үлестүрүндө ажылчыларын күш ажылынын бүдүрүлгүдүн болгаш чингилдизин бедир сорулгалы-биле хөмүр даштын черлерин сайзырадып ажалдаарының методтарын улам экижилдери, хөмүр даш казырың эң-не хөй күш үнер чорудулгаларын—лавадарда хөмүр дашты бузарын, белеткел ажыларын чорудуп турда хөмүр дашты болгаш породаларын чүдүренин механизациязын хөгжүлдери болгаш хөмүр даш тывыжының механизашкынын калбартырыңа эң чаа машиналарын база механизашкыны калбаа-биле шингээди киририн көрүп турар.

Торф болгаш сланцы үлестүрү улам ынай хөгжүлү, ылангы Эстон ССРге торф тывыжы беш чылдын дургузунда 27 хуу, сланцылары—2,3 катап улгадыр.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинин белик темпидерин болгаш үлестүрүн, транспортта база көдээ ажыл-агыйы техника талазы-биле улам чепсеглээрин хандырыңа машина тургузушкуну улуг рольду болур. Моон-биле холбаштыр беш дугаар беш чылда машина тургузушкунун улам ынайгы дүрген өздүлдезин телевидитинин турар. Беш чылдын дургузунда машина тургузушкунун болгаш металл ажалдалга кылышкынының продукциязы барык ийи катап улгадыр. Машина тургузушкунунун онза чугула сорулгалы болза, электри станциялары, кара болгаш өнүгү металлургияның бүдүрүлдериң, нефть бүдүрүр талазы-биле заводтары деннели-биле бүрүн хандыры болур. Деннелин эң чугула хевирлеринин бүдүрүлдезинин хемчээлин дөрткү беш чылга деннээрге беш чылдын дургузунда моон адаанда хемчээлдерге улгатырарын көрүп турар: бустун болгаш гидровалитинин турбиналары барык 4,3 катап, прокат дерилдизин—2,8 катап, нефть аппаратуразының 5, 2 катап.

Ол ышкаш химия дерилдизинин бүдүрүлдезинин, көдүрүлгө-транспорт дерилдизинин, эң ылангы металлургия краннар болгаш аарчык көдүрер көвүрүлгү электри краннарын дерилдизинин, тудуг материалдары бүдүрүлгө херек комплектиг дерилдени, чик база аш-чем үлестүрүн, эң ылангы аш-таавы станоктарына херек автоматтыг дерилдени, ыш белеткээринин, целлюлоза-саазының болгаш ыш болбаазырадып кылырын үлестүрүн херек чаа хевирин көдээ ажыл-агый машиналарының база дерилдизинин дыка өөри телевидитинин турар.

Магистральдыг паровозтарын, тепловозтарын, электровозтарын болгаш вагоннарын бүдүрүлдези демир орук транспортун хергелдизинге таарыштыр доктаатып турар.

Тракторларын болгаш автомобильдерин, ылангы хөй чүк сөөртү дээлдиң база ол ышкаш газо-

генераторлуг автомобильдерин бүдүрүлдезин улгатырар.

Далайың садыг флудунга, хемин пассажир флудунга, база ол ышкаш балык тывыжының флудунга херек суда тудуушкунун дыка сайзырады көрдүнүп турар.

Улус ажыл-агыйы техника талазы-биле мурнакчы деннели-биле хандыры, хамыктын мурнууда оон хөгжүлдезинин деннели хамаарышканы турар станок тудуушкуну болгаш ылап шыңчы машина тудуушкуну улам ынай улуг-биле сайзыраан турар ужурулуг.

Эрткен беш чыл планының чылдарында турганыга болаарга, ыракта артык белик бүдүрүлгүлүг демир кезер станоктарын, дарганалга-тапталга машиналарын болгаш ылангыя улуг-улу база ховар нарын станоктарын 3,6 катап хирени, белик ылап шыңчы (предизионный) станоктарын 4 катап хирени беш чыл планының чылдарында үлестүрүг берген турар. Ол чорук станоктарын депшилгелиг хевирлеринин бот-дезиин дыка улгатырар, машина тудуушкунунун техниктиг деннелин улам ынай өзерин хандыра, ССРЭ-ниң болгаш бистин-биле найыралдыг демократтыг чурттарың улус ажыл-агыйының хергелени хандырып шыдаар санын техника талазы-биле сайзырагай машиналарын болгаш деннелин үндүренин магадылар арганы бээр.

Амгы үезиң улуг машина бүдүрүлдезинин үезинде прибор тудуушкуну дыка улуг ужуру-дузалыг. Приборлар бүдүрүлдези болза, нарык машиналарын бүдүрүлгө эң чугула немелде болур, нарын машиналарын база ол ышкаш амгы үезиң технология чорудулгаларын чүмү-биле башкаары приборлар системаны чокка болдунмас. Приборлар бүдүрүлгө өздүлгө техниктиг депшилгени эң чугула адырларың бирээзи—бүдүрүлгө автоматизациязын сайзыралы база илердин турар. Беш чылдын дургузунда башкарылга болгаш контрол приборларын бүдүрери барык 2,7 катап өөри директивада көрдүнүп турар.

Машина тудуушкунунун бүгү адырларының дыка өздүлдези бешки беш чыл планының дургузунда үлестүрү болгаш тудугда хөй күш үнер аар-берге ажыдарын механизастарын колдуунда доозар арганы бээр. Ол болза, улус ажыл-агыйы техника-биле улам ынай чепсеглээринин, ажылчыларын күш-ажылының бүдүрүлгүлүн деннелин болгаш чингелдизинин талазы-биле шыгараңгай челишкени болур.

Химия үлестүрүн соданын, синтетиктиг каучуктун болгаш минералдыг удобренилерин бүдүрүлдезинин өздүлдезинин эң-не белик темпидерин челип алган турар ужурулуг. Кальцилг соданы 1950 чылга деннээрге 84 хуу хире, каустиктиг соданы—79 хуу, синтетиктиг каучуктун 82 хуу болгаш минералдыг удобренилерин—88 хуу өскөн турар. Аммиактын, күгүрлүг кислотанын, синтетиктиг каучуктун синтетиктиг спиритин, соданы, минералдыг удобренилерин, көдээ ажыл-агый үндүренин хоралкалары-биле демиселдин химиктиг чепсеглээрин бүдүрүлдезинин болгаш көдээ ажыл-агый культураларының дүжүдүнүн дыка өздүлдезин хандыра гранула-дап каан хевиринин удобренилеринин бүдүрүлдезинин күчүдериң дыка улгатырары чугула. Ол ышкаш пластиктиг массаларын, будуктарын, кылымал тортуга херектиг чиг-эттин бүдүрүлдезин көвүдери, химия продуктуларың ассортиментинин калбартары болгаш өнүгү металлдарын солкучулары болур синтетиктиг материалдарын бүдүрүлдезин сайзырады чугула.

Ыш үлестүрү улус ажыл-агыйының өзүп турар негелдериңден амдаа хожудап турар. Сорулга болза, ол хожудаашкынын узуткаары болур. Беш чылдын дургузунда тудуг херек ыштарын сөөртүр 56 хуу хире болгаш дилген ыш бүдүрүлгө—50 хуу өскөн турар ужурулуг. Оон-биле кады, ыш белеткээрин хөй ыштыг районнары, ылангы Соңгу чүктүн, Уралдын, Барының Сибиринин, Карел-Фин ССР-ниң районнарыча сайгарарын калбак хемчээлди-биле боттандыры болгаш чурттуң эвээш ыштыг районнарында ыш кезерин кызырары чугула. Ыш белеткелдеринин сезонуг чорун эвээжедери, ыш белеткелени районнарыга эле тургузушкуну болгаш механизашкыны чаа ыш ажыл-агыйларын тудуушкунун чорудары, сларны доктаамал ажылчы калдрлар-биле хандыраары чугула. Оон-биле холбаштыр

(Уланчызы 3-ку аринда).

1951—1955 чылдарда ССРЭ-нин хөгжүлдесинин бешки беш чыл планынын талазы-биле партиянын XIX съездизинин директивалары

Нурпланн Даргазы эш М. З. Сабуровтуң илеткели

(Уланчызы. Эгези 2 ги аринда).

ыяш белеткелдин ажилына комплексилги механизациянын улам сайыраашкынын боттандырып, бүдүрүлгенин организастынын, механизмерни ажилдарын экижидер, ыяш белеткелдине күш-ажылын бүдүрүлгенин бедидер керек. Дилген ыяш материалдарын көвүдөтүп, ыяш белеткелдине чаа районнарды ыяш дилер заводтарнын күчүн ажилдадып кирер чорукту дөрткү беш чылда киреринге дөмөйлээр-ге 8 хире катап улгатырар.

Саазын, целлюлоза, мебель, шуугай, ыяш-химиктиг болгаш гидролиз улетпүрү бүгү хемчегини хөгжүлдесин алыр ужурулг.

Туду материалдарын улетпүрүнү мурунгу улуг сорулгалар салдынар. Капитал тудуунга көрдүнген программаны боттандыра беш чыл дургузунда кол туду материалдарын бүдүрүлдесин 2 катаптан эвээш эвес улгатырарын, оларнын шынарын экижидерин, асортимендини калбартырын негеп турар. Цемент бүдүрүлдесин 2,2 катап хире, хана кылыр материалдарын—2,3 катап, шиферин—2,6 катап, чымчак шывыг чүлүңүн—70 хуу, черепицаны—3 катап улгатырары чугула. Оон-биле чергелештир, тудуунга улам ынай индустриализастаарына болгаш оон бот-үнезин чингедиринге эң чугула керамикадан, гипстен, бетондан болгаш демир-бетондан заводка кылып белеткээ чаа бедик шынарыг, каасталга шимелденин туду материалдарын бүдүрүлдесин дыка улгатыр ужурулг.

Аар индустриянын болгаш көдээ ажил-агыйнын хөгжүлдесинге үндөзүлгө, бешки беш чылда массалык хергелелдин чүлдери бүдүрерини өзүлдесин бедик темпидер хандырттынар турар ужурулг. Көдээ ажил-агый чиг-эдинин курлавырлары беш чылдын дургузунда чик болгаш аш-чөм улетпүрлерини продуктузун 70 хуудан эвээш эвес улгатырар арганы бээр. Ынчангаш 1950 чылга денээрге, 1955 чылда хөвө-саазын пестерин бүдүрүлдесин 61 хуу хире, дүктөн кылган пестерин—54 хуу, хөм идиктерин 55 хуу, эттин—92 хуу, балык тудуларын—58 хуу, хоюг чигир бүдүрүлдесин—78 хуу, мал саржаанын—72 хуу, үнүш үзүнүч—77 хуу болгаш консерваларын—2,1 катап улгатыр.

Чик болгаш аш-чөм улетпүрүнүгө хөй санын бүдүрүлгелерини тудушкуннары чорутунган турар. хөвө-саазын комбинаттары, кылмаал волокно, торгу заводтары, даарына-га, трикотаж хөм идек бүдүрүлгелери, чигир кылыр, саржаг хайндырар, ногаа кургадыр заводтар, кондитер, консервы, пиво хайндырар, арага кылыр, эт, балык бүдүрүлгелер болгаш сыр хайндырар улетпүр.

Ол ышкаш чурт улетпүрүнүч болгаш тывыш кооперациянын бүдүрүлгелеринге калбак хергелелдин бараанарынын, бажын-балгат болгаш ажил-агый хергелелдин чүлдеринын, чер-черин туду материалдарын бүдүрүлдесин дыка калбартыр база чугула. Чурт улетпүрүнүч болгаш тывыш кооперациянын бүдүрүлгелерини үндүрер продукциязы беш чылдын дургузунда 60 хуу хире улгатыр. Бо программаны күүсөдир төлөөдө, чер-черин Советтери чурт улетпүрүнүч болгаш тывыш кооперациянын чорутулган экижидип, оларнын ажилын чер-черин чиг-эдин болгаш күнүңини улуг улетпүрүнүч артыкчы-быжындарын эң-не долу хемчээлдиле биле ажилгаар, чончун хергелелдине ажиллатынып турар калбак хергелелдин бараанарынын асортиментини калбартыр, үндүрүп турар кылырларын шынарын бедидер, оларнын бот-үнезин чингедир кылдыр хандыраын организастаар болгаш чурт улетпүрүнүч база тывыш кооперациянын чончун амдыралды хергелелдерин хандырып турар мастерскаяларын ажилын экижидер ужурулг.

Улетпүрүнүч бүгү адырларынга продукциянын шынарын дыка экижидер болгаш асортиментинин улам калбарынын улус ажил-агыйнын эрге-ажыктары негеп турар. Чамдык бүдүрүлгелерини продукциянын өзүлдесинин планын кылырларын чогуур шынарын болгаш асортиментинин чидирлиги кылдыр ажыр күүсөдир чоруун шуут болдурбас керек. Продукциянын шынарын бедидер бистин улетпүрүвүстүн бирги черини сорулгазы болур. Продукциянын шынарын экижидер материалдыг курлавырларын эң-не камын ажилгаарын, стандарттыг эвес продукция бүдүрерин биле холбашкан чидирлерин кызырарын хандыраар. Калбак хергелелдин бараанарынын шынарын бедидер болгаш асортиментини калбартыр оңза улуг ужурулг. Бүдүрүп үндүрер продукциянын шынарын болгаш асортиментини бүгү тала-биле бедидерин совет хергелелчи хоойлу өзугаар негеп турар. Бистин улетпүрүвүс чончун ол өзүп турар хергелелдин бүрүн хандыра болгаш хергелелчилерге ажилгаарын турар бараанар бүдүрерин болдурбас хүлээлелиг.

Продукциянын бедик шынарыг болурун хандыраарда, амгы үениң негелдесин харылап турар күрүнө стандарттарын калбаа-биле негептерди, а ол ышкаш шаннал системазын болгаш планын кылырларын номенклатура болгаш асортимент талазы-биле күүсөдир сорулга-биле бүдүрүлгелерини материал-техниктиг хандырылганын эң ажыктыг кылдыр ажилгаар.

Мурнакчы нормаларын негептердиге болгаш дерилгени бүдүрүлгелерге долузу-биле ажилгаарына шаптык болуп турар кызыг черлерин дүрген узуткаарына үндөзүлгө, бүдүрүлгени күчүзүн эң-не долузу-биле ажилгаары улетпүрү бүдүрүлдесин талазы-биле беш чылдын оналгаларын күүсөдирини эң чугула чүлү болур. Бүдүрүлгени күчүзүн ажилгаар талазы-биле дөрткү беш чыл планынын оналгаларын улетпүрүнү элзэн каш адырларынга куду-латкан турганын, а план күүсөлдесини чорудулгаларын үнедиле элзэн ажырганым демелгелери чугула. Бо чорук хамыктын мурун-да кара металлургия, химия улетпүрүнүгө хамааржы турар. Бүдүрүлгелер күчүзүнүч кудулап турары улетпүрүнүч чамдык адырларынга амдылга чедир бар болуп турар. Министерстволар индиг бүдүрүлгелерге күчүлери курлавырын илеретпей, оон-биле продукциянын чамдык эң чугула хевирлерин бүдүрерини хөгжүлдесин кызыгаарлап турарлар.

Бүдүрүлгө күчүзүн болгаш дерилгенин ажилгаарынын нормаларын министерстволарын кудулап турары чүгө фабрикаларын болгаш заводтарын ажилгаала киирип турар уде эвес, харын туттунуп турар бүдүрүлгелерини техниктиг төлөвилелдин безин илереп тыттып турар. Бүдүрүлгени чүгө тудуп турар уде, техниктиг төлөвилелде айтылган оон күчүзү удатпай-даа канда-даа немелде чарыгдал чокка улетпүрүнүч эде көөрүн негеп килер таварылгалар эвээш эвес.

Бүдүрүлгө күчүзүнүч кудулаашкынын дугайында харысалганын эвээш эвес үлү план организастарына оонажып турар. Күчүлери курлавырын илереди болгаш оларын күрүнө чагылары-биле чүдүрер, бүдүрүлгө планарын ветомостворларын яны-бүрү кызын хөвөн-биле кудуладыр чоруунга удур эң-не илтириг демиселди чорудар талазы-биле ССРЭ-нин Курплан чери бодунуң ажилын экижидер ужурулг.

Бистин чүртүвүс сталинчы беш чылдарын үнедиле тургустунган мурнакчы техника-биле чеспелген күчүлүг бүдүрүлгө аппараттыг, ол ышкаш ажилга байлак дуржулгалыг, мергелдиг ажил-чынарнын болгаш инженер-техниктиг ажилдакчыларын хөй санын кадрларын болуп турар. Бо чорук ажилдап турар бүдүрүлгени күчүзүн ажилгаарынын ачызы-биле продукциянын үргүңүлүшкенин көвүдедирини улуг аргазын тургузуп турар. Чаа беш чыл планы оон күсөлдесин чөгүр санын продукциянын алырын көрүп турар. Чижээ, беш чылда шой эвилдеринин бүгү немелде өзүлдесинин 30 хуу хирезин ажилдап турар доменниг суугуларын ажилгаарын экижидерин күсөлдесин биле 1955 чылда алган турар ужурулг. Бүдүрүлгө күчүзүн хирезин 25 хуу хирезин хөмүр даш шахталарын ажилгаарын экижидерини күсөлдесин биле алган турар ужурулг; цементини бүгү немелде өзүлдесинин 30 хире хуу-зун цемент заводтарын эң долу ажилгаарынын күсөлдесин биле алган турар ужурулг. Улетпүрүнүч өске-даа адырларынга күчүлери ажилгаарын экижидерини база эң чугула ужурулг.

Ажилдап турар бүдүрүлгө күчүзүн ажилгаарын экижидерин биле чергелештир чаа беш чыл планында улетпүрүгө капитал тудуунуң улуг программаны төлөвилетини турар.

Улетпүрү бүдүрүлдесин өзүлдесини планы-биле дүштүр бешки беш чыл планында улетпүрүгө күрүнениң капитал салышкынын дөрткү беш чыл планы-биле денээрге 2 катап хире улгатыр көрдүңүп турар. Капитал салышкынын оңза улуг

өзүшкүнүн металлургиянын, электростанцияларын, нефть улетпүрүнүч, база ол ышкаш чик улетпүрүнүч бүдүрүлгелерини сайзыралыга көрдүңүп турар. Капитал тудуунуң планы чүгө чаа бүдүрүлгелерин болгаш агрегаттарын ажилдадып кирерин эвес, харын агрегаттарын эде кылырын, чаа дерилдесин тургузарынын, бүдүрүлгени механизастаарынын болгаш технология чорудулгаларын экижидерини күсөлдесин биле ажилдап турар бүдүрүлгелерин күчүзүн улгатырарын хандыра ужурулг. Ам туруп турар бүдүрүлгелерини калбартырын күсөлдесин биле бүдүрүлгө күчүзүн немей өстүрери болза, чаа беш чыл планында эң эвээш чарыгдалды үндүрүп тургаш, бүдүрүлгени улгатырарын эң чугула курлавыры болур. Металлургия бүдүрүлгелерини, электр станцияларын, хөмүр даш шахталарын, минералдыг удобриелер заводтарын тудушкунга курлавырларын тургузары капитал тудуунуң планына база көрдүңүп турар ужурулг, дараа-зында чылдарда улетпүрүнүч ол адырларын чогуур хөгжүлдесин хандыра төлөөдө, ол курлавырын тургузары чугула.

Чиг-эттин болгаш оттулар чүлдүн үнер дестериче улетпүрүнүч улам чоокшуладары-биле улетпүрү бүдүрүлгелерини тудушкунуң география талазы-биле таарыштыр тургузары чаа беш чылда экижизин турар ужурулг. Ол чорук чүктерин демир оруктар-биле ажыктыг эвес болгаш эмин эрттир ырак черлерге дажылгаар чорукту узуткаар арганы бээр.

Улус ажил-агыйнын чиг-эт болгаш оттулар чүлү курлавырларын талазы-биле өзүп турар хергелелдерин хандыра сорулга-биле чер иштинде бойдус байлактарын разведкалаар ажилдарын улам хөгжүдери, ажыктыг казар байлактарын, база бирги ээлчегде өнүг болгаш ховар металлдарын, кокстаар хөмүр дашты, алюминий чиг-эдин, нефтин, байлактар демир рудаларын болгаш улетпүр чиг-эдини өске-даа хевирлерин илереди тыварын чаа беш чылда төлөвилеп турар.

Улетпүрү болгаш улус ажил-агыйнын өске-даа адырларынга тудуу программанын челишкенин күсөлдесини эң чугула чүлү болза, туду индустриализам улам хөгжүдери, бар турар организастарын быжыгларын болгаш калбары, база улуг-улуг тудуу районнарынга тудуунуң чаа-чаа организастарын тургузары болур.

Амгы уде туду индустриализам болза, эрткен чылдарга болаарга, денел чок улам улуг болгаш нарын сорулгаларын шиптирлээр аргалыг болуп турар. Колдуула-ла кара болгаш өнүг металлургиянын бүдүрүлгелерини тудушкунуң боттандырып турар Аар индустрия бүдүрүлгелерини тудушкунуң Министрство, Машина тургузушкунуң бүдүрүлгелерини тудушкунуң Министрство, электростанциялар, нефть улетпүрүнүч бүдүрүлгелери, хөмүр даш шахталары болгаш разрезтер, демир орук болгаш автомобиль оруктары, метро, бедик бажынар болгаш өске-даа чүлдери тудушкунуң талазы-биле күчүлүг организастарын ышкаш ындыг улугул тудуу организастарын дабын сөөлүңдөгү чылдарда тургустунган болгаш дыка калбарган. Наркомстройнуң суурунга организастаан

II. Бешки беш чылдын көдээ ажил-агый талазы-биле сорулгалары

Көдээ ажил-агый талазы-биле кол сорулга болза, көдээ ажил-агыйнын бүгү культурларын дүжүттүн бедидери, ниятинин малынын продуктунуң дыка өстүрери-биле кады оон баш санын улам көвүдедери, көдээ ажил-агыйга мурнакчы техниканы болгаш агро-культурларын негептердиге үндөзүлгө, колхозтарын ниятжиткен ажил-агыйн улам-на быжыгалап, хөгжүдүп, совхозтарын болгаш МТС-терин ажилын экижидип тургаш, чер ажилын болгаш мал ажилын ниятти болгаш барааным продукциянын көвүдедери болуп, моон сонгаар-даа хевээр арттар.

Тараа культурларын ният дүжүдүн беш чыл дургузунда 40—50 хуу улгатыр төлөвилетинген, оон-биле кады кызылгас бүдүрүлдесин 55—65 хуу өзөр ужурулг; чиг-хөвөн бүдүрүлдесин 55—65 хуу; ден-волоко 40—50 хуу; чигир сөөклары—65—70 хуу болгаш тарымал тоорук бүдүрүлдесин 55—60 хуу улгатыр. Ол ышкаш картофельдин, коноплянын, тапкынын, кээшениң болгаш өске-

тургустунган, Аар индустриянын бүдүрүлгелерини тудушкунуң Министрство, амгы үде күсөлдип турар тудуу-монтаж ажилдарын хемчээли 1940 чылда Наркомстройнуң күсөлдип турганын 2 катап хөй, а машина тургузушкунуң бүдүрүлгелерини тудушкунуң Министрство-биле кады алырга, 3 ажыг катап улуг болуп турар. Электростанцияларын Министрство, улуг уде күсөлдип турар тудуу-монтаж ажилдарын хемчээли оларнын 1940 чылда күсөлдип турганын 5 ажыг катап улуг болуп турар.

Ындыг болза-даа, тудуу организастарын улам ынай дыка быжыгларын эргежок чугула. Аар индустрия бүдүрүлгелерини тудушкунуң Министрство, Электростанцияларын Министрство, болгаш Нефть улетпүрүнүч Министрство, улуг уде күсөлдип турар тудуу-монтаж ажилдарын хемчээли оларнын 1940 чылда күсөлдип турганын 5 ажыг катап улуг болуп турар. Электростанцияларын Министрство, болгаш Нефть улетпүрүнүч Министрство, улуг уде күсөлдип турар тудуу-монтаж ажилдарын хемчээли оларнын 1940 чылда күсөлдип турганын 5 ажыг катап улуг болуп турар.

Тудуунуң индустриализам методтары калбаа-биле шингээдип кирерин, тудууга хергелээр кезектерин, конструкцияларын, бетону, эвилдерини болгаш өске-даа чарык-фабрикаларын заводка бүдүрерин бүгү хемчеглер-биле калбартыр хандыра эргежок чугула. Моон-биле холбаштыр металл конструкциялар белекээр талазы-биле заводтарын шыдалын ийден эвээш эвес катап улгатырарын, чып элээр демир-бетон конструкциялар белекээр талазы-биле четчир санын заводтарын тургузарын, даш, чуурган даш, гравий болгаш элзенин, база чаггаар бүткен будун даштарын кызып тыварын болгаш сайзыралды кылырын бар турар комплексилги механизациянын уургайларын калбартыр, районнарга чаа-чаа индиг уургайларын организастаарын көрүп турар.

Кол тудуу ажилдары механизастарын болгаш агы-агы ажилдарын механизациянын тудушкунуң комплексилги механизацияныч шилчигени хандырган турар ужурулг. Беш чылдын дургузунда тудууга экскаваторлар паркын барык 2,5 катап, скреперлерин—3 катап, бульдозерлерин—4 катап, шимчээр кранларын 4,5 катап улгатырарын төлөвилеп турар. Тудуу-жулар болза, машиналарын болгаш механизмерини улам өзүп турар паркынын ажилгалын дыка экижидер хүлээлелиг.

Тудууга төлөвилеп херзэн экижидер, төлөвилеп кылып турар уде артыкшылдыг чоруктарын болдурбазы, төлөвилешкенин хуу-саазын кызырар болгаш тудушкуну төлөвилелер болгаш сметалар-биле өй-шаанда хандыра эргежок чугула. Ынчангаш төлөвилел организастарын квалификация кадрлар-биле быжыктар болгаш чангыс хевирлиг төлөвилешкенин тудууга калбаа-биле шингээдип кирер керек.

Мал ажилын талазы-биле өзүлдесин бедик темпидерин доктадып турар. 1950 чылдын-биле денээрге, эттин болгаш чагын ниятти продукциязы 1955 чылда 80—90 хуу, сүттүн—45—50 хуу база дүктүң 2—2,5 катап улгатыр. Москванын, Ленинградтын болгаш өске-даа улуг хоорайларын база улетпүр төптөрини хоорай чанынын зоналарынга ногааларын болгаш картофельдин, наза сүттүн, эттин болгаш чуургаларын бүдүрүлдесин өзөр.

Бистин чер ажилымыс болза, улам-на продукттул болгаш квалификациястыг, сайзыраган сизен тарылгалыг болгаш шын тарылга элчештирилгелиг, техниктиг, мал чими, ногаа культурларын болгаш картофельдин тарылга шөлдерин колдаан турар ужурулг.

Чурттуң агы-агы кол районнарын талазы-биле оналгаларын

айтыпшаан, көдээ ажил-агый культурларын дүжүттүнүң дыка бедирин бешки беш чыл планында көрүп турар.

Бо моон ааанда оналдаларда илеретинип турар:

Тараа культурларын бир гектардан дүжүдүн мынчаар бедидер: Мурнуу Украинанын болгаш Соңгу Кавказтын районнарына 20—22 центнер чедир, база сугаттыг черлерге 30—34 центнер чедир; Повольженин районнарына 14—15 центнер чедир, база сугаттыг черлерге 25—28 центнер чедир; кара хөрзүнүг төп областтарга 16—18 центнер чедир, база сугаттыг черлерге 30—34 центнер чедир; сугаттыг черлерге ристин дүжүттүн гектардан 40—50 центнер чедир.

Хөвөнниң дүжүдүн бир гектардан мынчаар бедидер: Ортаагы Азиянын болгаш Мурнуу Казахстаннын районнарына 26—27 центнер чедир; Закавказьенин районнарына 25—27 центнер чедир болгаш Европа кезээнин муруну талакы районнарында сугаттыг черлерге 11—13 центнер чедир, база сугат чок черлерге 5—7 центнер чедир бедидер. Бир гектардан культурларын дүжүттүн чедир бедидери болза:

Ден-волоконуң кара хөрзүнүг эвес куржаагы районнарына 4,5—5,5 центнер чедир, база Уралдын болгаш Сибирини районнарына 4—5 центнер чедир;

Чигир сөөкларын Украин ССР-ниң, Молдав ССР-ниң болгаш Соңгу Кавказтын районнарына 255—265 центнер чедир, кара хөрзүнүг төп областтарын районнарына 200—210 центнер чедир, база Ортаагы Азиянын болгаш Казахстаннын районнарына 400—425 центнер чедир;

Картофельдин кара хөрзүнүг эвес куржаагы районнарына 155—175 центнер чедир, кара хөрзүнүг төп областтарын районнарына 140—160 центнер чедир, Мурнуу чүктүн болгаш Соңгу Кавказтын районнарына 135—155 центнер чедир, база Уралдын болгаш Сибирини районнарына 125—145 центнер чедир;

Тарымал тоорукту Украин ССР-ниң, Молдав ССР-ниң болгаш Соңгу Кавказтын районнарына 17—20 центнер чедир, кара хөрзүнүг төп областтарын районнарына 14,5—16,5 центнер чедир, база Подольенин районнарына 10—12 центнер чедир.

Эң чугула культурларын ниятти продукциянын немелде өзүлдесиниң улуг кезин дүжүттү бедидерин күсөлдесин биле хандыраар. Дүжүттү бедикенинден ниятти продукциянын немелде өзүлдесиниң тараа талазы-биле барык 90 хуузу, чиг-хөвөн талазы-биле—50 хуузу болгаш чигир сөөкларын талазы-биле 60 ажыг хуузу алдыган турар.

Дөрткү беш чылда Эвилелдин Европа кезээнин хову болгаш ыштыг хову районнарына бойдуу чарыктарын канчаар-даа аажок улуг сталинчы планын боттандырамынче эгелеп кирген. Чер ажилынын шын системаның чер-черге шингээдиринче шилчип киреринге керектиг бүгү аргалар ам бар. Чүгө Эвилелдин Европа кезээнин ыяштыг болгаш ыяштыг хову зоназында эвес, харын Сибириниң, Ортаагы Азиянын ховулу районнарына болгаш өске-даа районнарга колхозтарын болгаш совхозтарын ховуларынга ыяш куржаагынын салышкынын бешки беш чыл планында көрүп турар. Беш чылдын дургузунда колхозтарга болгаш совхозтарга 2,5 миллион гектардан эвээш эвес ыяш камгалал олуртушкуннарын болгаш күрүнө аргаларын 2,5 миллион хире гектар тарылгазын болгаш олуртулгазын салырын көрүп турар.

Дөрткү беш чылдын чылдарын дургузунда колхозтарга болгаш совхозтарга тарылга элчештирилгенин шын чорудулганын чоруда болгаш хөрзүнү ажилдап кылырын мурнакчы системаны боттандырамын талазы-биле улуг ажил чорутунган. Ынчалза-даа ол керекте шынгыс четпестер бар. Көдээ ажил-агый Министрстволарын, областтарын, крайларын болгаш республикаларын партия болгаш совет органныр сизен тарылгазын элчештирилгенин шингээдирини талазы-биле бодунуң ажилын экижидер болгаш хөрзүнү ажилдарын шын системаның чер болганга ажилгаарын хандыра ужурулг. Көдээ ажил-агый культурларын дүжүттүн бедидерин болгаш мал ажилын чөм базазын быжыгларын эң чугула чеспектерин бирезин болуп сизен тарылгазын улам ынайгы хөгжүлдесин

бешки беш чыл планынын дугайында директиваларда төлөвилетинип турар, колхозтарга болгаш совхозтарга сизен тарылгазынын шын элчештирилгенин ажилгаарын талазы-биле ажилдарын калбартыр көрдүңен. Тарылга элчештирилгелерини шингээлгенин болза, күрүнө планын өзугаар тараа, хөвөн, чигир сөөклары, ден-волоко, өске-даа культуралар болгаш мал чемнерини бүдүрүлдесин чыл бүрүдө улгатырарын хандыра кылдыр боттандыра ужурулг. Колхозтарын болгаш совхозтарын ховуларынга минералдыг база органиктиг удобриенин төгөри улгатыртыр турар ужурулг.

Көдээ ажил-агый культурларын дүжүттүн болгаш ниятти ажаап алышкынын улгатырарын талазы-биле оналгалар болза, тараа культурларын чөм элзэн эң бедик дүжүттүг сорттарын, хөвөнниң элзэн бедик продукттул болгаш эртте быжычал сорттарын, бедик-кен, чигирлиг чигир сөөкларын сорттарын, тарымал тоорукту бедик үстүг сорттарын кылып үндүрерин болгаш бүдүрүлдесин шингээдирини, а ол ышкаш сугаттыг черлерге тарырынга керектиг көдээ ажил-агый культурларын чөм сорттарын тургузарын талазы-биле негелделерин эртем-шинчилел албан черлеринге, дуржула станцияларынга болгаш көдээ ажил-агый органнырга салып турар. Миңуриниң өөредиге үндөзүлгө совет агробиологиянын улам ынайгы хөгжүлдесин болгаш эртемни челишкенин, база көдээ ажил-агыйда мурнакчы дуржулгалыг колхозтарга болгаш совхозтарга калбаа-биле шингээдирин хандыра чугула.

Суг ажил-агыйнын хемчеглерин калбаа-биле чорударын бешки беш чыл планында төлөвилеп турар. Беш чылдын дургузунда сугаттыг черлерин шөлү 30—35 хуу болгаш кургаткан черлерин—40—45 хуу улгатыр. Колхозтарга болгаш совхозтарга 35 муң хире хөвөктерин болгаш терең суг моондактарын тургузары көрдүңүп турар.

Ам бо уде туруп турар доктаал каналдар-биле кады түр сугарылга каналдарыг суггарылганын чөм системаның кирерин боттандыра болза, шөлдерин улгатырарын болгаш сугаттыг черлериниң продукттул бедидериниң чугула чеспез болур. Беш чыл планынын төңүзүндө сугаттыг чер ажилдыг бүгү районнарга суггарылганын чаа системаның эгелеп кирерин доозары төлөвилетинген.

Куйбештин гидроэлектростанциянын электри күжүн ажилгаарын базазына болгаш Волго-Доннуң судно чоруур В. И. Ленин аттыг каналын зоназына суггарылга болгаш сугжулдулга системаларын тудушкунуң ирригациянын талазы-биле баштайгы элчегини ажилдары кылдыр көрүп турар.

Сталинградтын гидроэлектростанциянын, Кол Туркмен, Мурнуу-Украин болгаш Соңгу-Крым каналдарын зоназына суггарылга болгаш сугжулдулга системаларын тудушкунуң нунче эгелеп кирер деп турар. Кудундун ховузуңуң черлерин суггарынын болгаш сугжулдурын талазы-биле белектер ажилдарын чорударын төлөвилез. Төп кара хөрзүнүг областтарга, Кура-Араксаннын чавыскаалына, Сыр-Дарья, Зеравшан болгаш Кашка-Дарья хемнерин бассейнеринге, Төп Фергананын, а ол ышкаш Кубань—Егорлыктын системаның, Орто-Токой суг шыгжывырын болгаш Улуг Чуй каналдын районнарына суггарылга системаларын талазы-биле тудушкунуң ажилдарын үргүлчүлээр. Ол ажилдарын чорудары күчүлүг техника болза, эвээш ажил-агый ам чер кастыра механизмерини талазы-биле улуг паркылыг болуп турар. Көдээ ажил-агыйда экскаваторларын паркы 1940 чылга болаарга 1951 чылда 8 катап хире улгатыр. Суг ажил-агыйнын тудушкуну хөй санын скреперлер, бульдозерлер, грейдерлер болгаш өске-даа механизмер-биле чеспелген.

Суггарылга системаларын калбак четкизин хову камгалалдыг ыяш тарып олуртушкунуң, тарылга элчештирилгенин шын чорударын болгаш мурнакчы агрономиянын өске-даа чүлдери ажилгаарын холбаштырар болза, сөөлүг үгө чедир суг четпези-биле, кургаг салгынарнын уржуктары-биле көдээ

(Уланчызы 4-кү аринда).

1951—1955 чылдарда ССРЭ-ниң хөгжүлдезиниң бешки беш чыл планының талазы-биле партияның XIX съездизиниң директивалары

Нурпланның Даргазы эш М. З. Сабуровтуң илеткели

(Улаңчызы, Эгези 2-ги болгаш 3-ку арыннарда)

ажыл-агый культураларының дүжүтүү туруштуг эвес болуп арттышаал, ынчаарга мал ажылы чөм болгаш сүт четпезинден түрегдеп турар бистин чурттуң девискээриниң дыка улуг черинге чер ажылын күчүдүү-биле көдүрер базаны хандыраар. Күрүне дыка хөй акша хөреңгини чарыгдан турары суггарылгалы черини улуг өзүлдезиниң төлөвилени барымдалааш, суггарылгалы черлерини ажылгалы экижидерин көдээ ажил-агый ажилдакчыларын да негээр херек. Суггарылга системалары черлерин бисте, ылангыя Казах ССР-де, Туркмен ССР-де болгаш Азербайджан ССР-де ам-даа багай ажылга турар. Ол черлерин ажылгаарына корум-чурумну тургузары, суггарылгалы черлерге көдээ ажил-агый культураларының бедик дүжүтүүн хандыраарының болгаш оларны кужурларындан болгаш тулааланырындан камгалаарынын хемчеглерин алыры чугула. Белорус ССР-де болгаш Украин ССР-де, бирги ээлчегде Полесск чавыскаалында районнарга, Литва ССР-де, Латвия ССР-де, Эстон ССР-де, РСФСР-ниң кара хөрүзүңгү куржаанын районнарында болгаш Бараньскиниң ховузунда балгаштарны кургадырынын талазы-биле ажылды чорударын дыка калбартырын бешки беш чыл планында көрүп турар.

Колхоз болгаш совхозтун иининиң продуктулу мал ажылын бүгү тала-биле көдүрери чэ беш чылда база-ла партия болгаш совет органдарынын кичээңгейиниң төүңгө арттар. Беш чылдын дүргүзүндэ мыйсыгы бода малды баш санын бүгү көдээ ажил-агыйга 18—20 хуу, оон иштинде колхозтарга: мыйсыгы бода малды—36—38 хуу болгаш инекти ийн катап хире: койну— бүгү көдээ ажил-агыйга 60—62 хуу, оон иштинде колхозтарга—75—80 хуу, хаваннары—бүгү көдээ ажил-агыйга 45—50 хуу, оон иштинде колхозтарга 85—90 хуу көвүдөдирин көрүп турар.

Мал ажылынын продуктулуун дыка бедиктен болуп ужурулду. Директиваларда көрүп турары бола: Бир инекке сүт саалдазын кара хөрүзүңгү эвес куржатларны районнарынын колхозтарына 1800—2000 килограмм, төп кара хөрүзүңгү областтарга—1700—2000 килограмм, Мурнуу-чүктүч болгаш Поволжье районнарына—1600—1900 килограмм чедир, Сибириниң, Уралдын болгаш Соңгу-Чөөн Кавказстаның районнарына—1500—1700 килограмм, Ортаақы Азиянын районнарына—700—900 килограмм, Закавказьеге—900—1100 килограмм чедир.

Чинге дүктүг бир хойга— дүк кыргыздазын Мурнуу-чүктүч болгаш Соңгу Кавказтын районнарынын колхозтарына—5,2—5,8 килограмм, чартык чинге дүктүг бир хойга—4,2—4,8 килограмм, төп кара хөрүзүңгү областтар чинге дүктүг бир хойга—4,2—5,0 килограмм чедир болгаш чартык чинге дүктүг бир хойга—4,0—4,2 килограмм чедир. Поволжье районнарына чинге дүктүг бир хойга—4,6—5,4 килограмм чедир болгаш чартык чинге дүктүг бир хойга—3,9—4,5 килограмм чедир, Сибириниң районнарына чинге дүктүг бир хойга—4,3—4,9 килограмм чедир, база чартык чинге дүктүг бир хойга 3,8—4,2 килограмм чедир бедидер.

Мал ажылынын талазы-биле негелдени хүүседир сорулга-биле малдын шын хемгерилезин болгаш ажалдазын чер болганга хандыраары чугула. Беш чылдын дүргүзүндэ мал чөм культураларынын тарылгазы барык-ла 70 хуу эзер, а тарытынган сизенериниң, силос культураларынын, мал чөм негеплодтарын дүжүдү ийн катаптан эвээш эвес көдүрүр.

Сүттүг мал ажылын хөгжүдеринын талазы-биле мал ажил-агыйн чорударына элээн эки интенсивтив системаны—түс черини онза байлалын барымдалап, малды тургузуу азыраарынын системанын улам ынай илгездиринче кол кичээңгейин уладандар. Бистин көдээ ажил-агыйыбыска болгаш бир дугаар ээлчегде хөй чери андартынган районнарга малды тургузуу азыраарынын эгелен кирер чорук эн чугула болгаш сүттүг мал ажылынын продуктулуун дыка көдүреринын аргазын бээр. Сизенер тарырынын, мал чөм кор-

неплодтарны, силос болгаш өске-даа культуралары калбаа-биле ажиллап, биче продуктулу олар шынааларны болгаш оларларны тарылга ээлчештирилгезинге хаара гудар, ынчангаш малды ногаан болгаш шыктыг хемчере-биле чыл дүргүзүндэ бүрүн хандыраары-биле мал ажылына ол чугула негелдени шитирлел болурунуң долу аргазы бар.

Волга-Доннуң судно чоруу В. И. Ленин аттыг каналынын, Прикаспий чавыскаалынын, Ногай ховузуңгү районнарында сугжудулгалыг болгаш суггаттыг черлерге болгаш Кол Туркмен каналдын зоназына хөй ажылы болуучу хөгжүдезинге калбаа базаны алыр. Ол районнарга хойларын улуг болгаш эң улуг коьданнарына быжыг чөм базанын тургускан турар ужурулду.

Чаа беш чыл планында ам бо үеде колхозтарын бүгү хову ажилдарының үштүн ийинден хөйүнү күүседип, күрүнениң улуг бүдүрүлгө чери болуп турар МТС-териниң мурнууга улуг харысалгалы негелдени салып турар. Машина-трактор станцияларынын ажылын улам ынай экижидерин, колхоз бүдүрүлгезин бүгү адырларына хөй күш үнер ажылдарны механизастаарынын талазы-биле оон ажил-чорудулгалын калбартырын, көдээ ажил-агый культураларынын дүжүтүүнүн болгаш мал ажылынын продуктулуун талазы-биле планнары күүседир дээш МТС-терини харысалгалын бедидери чугула. Бо беш чылда колхозтарда хову ажилдарынын механизастаарын доозары, мал ажылында, ногаа ажилында, сад ажылында хөй күш үнер ажылдарынын, көдээ ажил-агый продукциянын транспорттарга, чүдүрер болгаш дүжүрер талазы-биле, балгашталган олар шынааларны кургадырынын болгаш чаа черлерини шингездирини талазы-биле ажилдарны калбартып чорудары чугула.

Эң ылангыя чер андарар тракторларын дүрген өзүлдөзү-биле беш чылдын дүргүзүндэ МТС-терини трактор паркынын күчүзү 1,5 катап хире көвүдээр. 1955 чылда колхозтарын ховуларында ажиллап турар трактор паркынын күчүзү, 1940 чылга деңизерге тарылга шөддериниң 100 гектар бүрүзүңгү 70 хуу болгаш 1950 чылга деңизерге 30 хуу улгадыр. Оон ангыда көдээ ажил-агыйга чүкь автомобильдериниң, доктаамал шимчеликчилериниң болгаш өске-даа механизамнериниң паркызы көвүдээр. Көдээ ажил-агыйга хөй санныг чаа, элээн эки болбаазыратынган андазыннарны, культураторларын, саякаларын, хөвч ажаар машиналарын, сөөкка комбайннарны, сизен ажаап алырынын, мал чөм силостарынын, хөйүнчү электри кыргыздазынын, инектерин электри саалдазынын талазы-биле машиналарны болгаш көдээ ажил-агыйн өске-даа машиналарын ажылгалче киирерин демдегеп турар. МТС-териниң, совхозтарын болгаш колхозтарынч сорулгазы болза, ол техниканы ажылгаларын дыка экижидери болур.

Бешки беш чылда көдээ ажил-агыйга электри энергиянын ажылгаларын калбарткан турар ужурулду. Болбаазыратынган конструкцияларны чогаалдып кылыры болгаш улуг электри станцияларынын районнарында чик электри энергиянын ажылгаларынын базанында ажиллап турар электротракторларны болгаш көдээ ажил-агый машиналарын көдээ ажил-агыйга негелдери эн

Улетпүрүн болгаш көдээ ажил-агый бүдүрүлдөзүнүн өзүлдөзүнө үндөзүлөш, күрүне болгаш кооператив садынын үүрмөктөп садар бараан саарылгазын беш чылдын дүргүзүндэ 70 хуу хире улгатыраары бешки беш чыл планынын талазы-биле директиваларда көрүп турар. Чонга аш-чөмниң болгаш үлетпүрүн чугула барааннарын, а эл ышкыш культура, ажил-агый херекелдериниң барааннарын садылаарын дыка хөй хемчээлди-биле көвүдөдирин көрүп турар. Чижээ, 1950 чылга дөмөйлөргө 1955 чылда чонга элч продуктуларын 90 хуу хире, батык продуктуларын—70 хуу, мал саржаан—70 хуу, сырын—2

чугула сорулгаларынын бирээзи.

Чер ажылын болгаш мал ажылын чаа өзү-биле көдүреринын талазы-биле беш чыл планынын сорулгазын күүседир көдээ ажил-агый артели улам ынай быжылгаларын, колхозтарын удуруткуч кадрларын шын шилирин болгаш тургузарын, ол кадрларын мергежилни бедидерин негеп турар. Хөй-нитиниң ажил-агыйын үргүлчү хөгжүдериңиң үндөзүлөш, чер ажылынын болгаш мал ажылынын адырларынын ажылын шын таарыштырып чорударына, күш-ажылдын бүдүрүлгүзүн дыка бедидеринге күш-ажылы организастаарын болгаш төлөвирин экижидеринге, база көдээ ажил-агыйда чидиргини максималдык-биле кудуладарына үндөзүлөш колхозтун байлакшылынын өзүлдөзүн хандыраары эргежок чугула. Колхозтарынч оорулганы көвүдээр, үлетинмес фондурга санаашкын улгадыр, ынчангаш капитал салышыкынарын бир дугаар ээлчегде нитиниң ажил-агыйынч хөгжүлдөзүнчө—ажыл-агый тудулгалычы, мал кажжааларынын, суггарылга болгаш кургадылга бугаларынын, хөөлбектериниң тудушкуннарынын, черлерини чырааларын тураттырарынче, хову камгалаарынын куржааларын тарырынын, колхоз электри станцияларынын тудушкунунче болгаш өске-даа тудулгалары улаандырбышаан, колхозтарга тудат ажилын калбартып чорударын болдурур.

Совхоз тудушкунунун талазы-биле эн чугула сорулга болза, бараанынч чорукту, бир дугаар ээлчегде кызылгастын, чинге болгаш чартык чинге дүктүн, ээтинч бараанынч талазын улгатыраары, а ол ышкыш колхозтун мал ажылын уксаалы бүдүрүлгүлөр-биле хандыраары болур. Совхозтарга көдээ ажил-агый культураларынын дүжүтүүн болгаш мал ажылынын продуктулуун дыка бедидерин болгаш анаа үндөзүлөш продукциянын бот-үчөзүн дыка чингедирин чедип алырын баш бурунгаар көрүп чугула.

Совхозтарынч ажылын экижидер сорулга-биле хову ажилында, мал ажылында, чөм тывыжында болгаш чөм белеткелдинде эн-не хөй күш үнер бүгү-ле ажилдарын комплексилг өзү-биле механизастаарын доозары төлөвилетинип турар. Совхозтарынч улам ынай быжылгаларынч хемчеглерин алыры, совхозтарынч тускай эртемниң кадрлар-биле болгаш турму ажилчынаар-биле хандыраары, бүгү совхозтарынч көдээ ажил-агыйга бедик бүдүрүлгүлүг болгаш бедик бараанынч бүдүрүлгө кылыры чугула.

Беш чылда көдээ ажил-агыйга күрүнө хөй хөреңгини салыр: күрүнениң капитал салышыкынарын хемчээли дөрткү беш чылга бо-даарга—2,1 катап хире, а суг ажил-агыйынч тудушкунуна—4 катап көвүдээр.

Чаа беш чылда көдээ ажил-агыйнын мурнууда салдырган улуг сорулгалар көдээ ажил-агый министрстерваларынын, чер-чериниң партия болгаш совет организастаарынын талазындан көдээ ажил-агыйнч удурутун улуу-биле экижидерин негеп турар. Көдээ ажил-агый күрүнениң улуг дузалачызына даям-мышаан, колхоз, совхоз болгаш МТС бүрүзү күрүне планын күүседирин чедип албышаан, чер ажылынын болгаш мал ажылынын нити: болгаш бараанынч продукциянын өзүлдөзүнүн бар турар хөй курлавырларын калбаа-биле ажылгаары чугула.

катап болгаш чигирни—2 катап хөйүнчү садар. Ол ышкыш үлетпүр барааннарынч садылаашкынарынч дыка өзүлдөзүн көрүп турар: хөвө-саазындан, дүктен, торгудан болгаш хендирден илгэн пестерни 70 хуу хире, хөп аймаан—80 хуу, идик аймаан—80 хуу, трикотаж кылыгыларын—2,2 катап. Культуру-ажыл-агый херекелдериниң барааннарынч садылаары моон алаанда хемчээлчөзөр: мебельди—3 катап хире, демир саваларын—2,5 катап, даараныр машиналарын—2,4 катап, чадагтергелерин—3,5 катап, радиоприёмниктерин болгаш телевизорларын—2 катап, шактарын—2,2 катап, бажылга чүве соодар херекселдерин.

хөп чуур машиналарын болгаш тоозун сордурукчуларын—элээн каш катап көвүдөдир. Оон-биле кады столоваяларын, рестораннын, чайнааларнын четкизин калбартырын болгаш хөй-нитиниң хемчегилгезиниң бүдүрүлгелериниң шугуму-биле продукция үндүрерин, асортиментиниң шынарын дыка экижидери-биле кады 80 хуу хире көвүдөдирин төлөвилеп турар.

Херекелчилерин хандыраары моон сонгаар экижидери-биле үүрмөктөп садар садыг четкизин калбартырын, чүнүн-даа мурнууда аш-чөм барааннарын, идик, пөс, мебель, сава, ажил-агый барааннарын, культура херекелдиг чүүлдерин болгаш тудат материалдарын садар тускай садыгаларын четкизин калбартырын болгаш аш-чөм садыгаларын, столоваяларын, рестораннын, складтарын соодулга херекселдери-биле болгаш эн чаа дерилде-биле чөпсөглээрин көрүп турар. Улетпүр болгаш көдээ ажил-агый бүдүрүлдөзүнүн база бараан саарылгазынын чаа беш чылда төлөвилетинип турар өзүлдөзүн транспортту дыка хөгжүдериң негеп турар.

Транспорттун бүгү хевирлериниң чүкь сөөртүлгөзү беш чылдын дүргүзүндэ барык 46 хуу улгадыр ужурулду. Оон-биле кады демир орук транспортунун чүкь сөөртүлгөзү 35—40 хуу, хөм транспортунун—75—80 хуу, далай транспортун—55—60 хуу, автомобиль транспортунун—80—85 хуу, агаар транспортунун—ийн катаптан эвээш эвес болгаш нефть продуктуларын хоорза дамчыдыкчылар-биле сордулары барык 5 катап улгадыр.

Демир орук транспорт-биле чүкь сөөртүлгезиниң өзүлдөзү демир оруктарынч күгүн көвүдөдирин улам улгатыраарын болдуруп турар. Моон-биле холбаштыр демир орук транспортун эн чугула сорулгазы бола, демир оруктарынч эрттирер аргазын улгатыраары болур.

Демир оруктарынч эрттирер аргазын улгатыраары-биле элээн хөй улуг хемчеглерин чорударын көрүп турар.

Эрткен беш чыл-биле дөмөйлөргө ийн дугааргы оруктарынч ажылгалче киришкени 60 хуу хире, электрижиткен демир оруктарын 4 катап улгатыраарын болгаш станциялар оруктарынч узун дуртун демир оруктарынч ажылгалда турар дуртунуң 46 хуузу хире чедир улгатыраарын көрүп турар.

Чаа демир оруктарынч тудушкуну дыка улгадыр. Дөрткү беш чылга бо-даарга, оон 2,5 катап хөй чаа демир оруктарын бешки беш чылда доктаамал ажылгалга киирген турар ужурулду. Абакандан Акмолинск чедир черде Мурнуу-Сибириниң магистралынын болгаш Чарджоу-Коунрад демир орук шугумунун тудушкуну доостур; Каураад—Макаат, Красноярск—Енисейск, Агрыз—Пронино—Сургут, Гурьев—Астрахань болгаш өске-даа демир оруктарынч тудушкунун калбартыр.

Поездилерин эрттирер аргазын улгатыраарын болгаш оларынч шимчээшкенин айылы чок чоруун хандыраар сигнализациянын, автоматизациянын болгаш блокировканын эн чаа тургузулгалары-биле демир оруктарынч кол угланышыкынарын улам ынай дерип чөпсөглээри көрдүнгөн.

Демир оруктарынч орук ажил-агыйн күштелдирер сорулга-биле демир орук транспортунга чаа рельсилерин бээрин дөрткү беш чылга бо-даарга, 85 хуу улгатыраар болгаш чуурган даш кырында салдынган оруктарынч дуртун ийн катап улгатыраары көрдүнгөн.

Бо беш чылда вагоннарынч ажылын паркызынын автоматтыг кожулганынч шилчилгени колдуунда дооскан турар болгаш демир оруктарынч шимчээр составын роликтиг подшпиктер-биле дериниринч кирген турар ужурулду.

Улетпүр демир орук транспортун локомотивтер болгаш вагоннар-биле бүрүн хандырган турар болгаш чаа-чаа күчүлүг паровозтарын, электровозтарын, база тепловозтарын, оон иштинде газогенераторлардыг тепловозтарын бүдүреринче эгелеп кирген турар ужурулду.

(Улаңчылыг).

АКШ-тын Чазаанга Совет Чазактын удурланышыкыны

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Министриниң Оралакчызы Г. М. Пушкин октябрь 12-де АКШ-тын херектеринге Түр Бүзүретиңген дээрги О. Шонессиниң хүлээп алган болгаш аңаа моон адаанда нотаны хүлээткен:

«Американың Кытышкан Штаттарынын Чазаанга моон адаанда чүүлдерини Меделгэри чугула деп Совет Социалистиг Республикаларынч Эвилелинин Чазаа санап тур.

Бүзүрелдиг совет органдарынч хынаатынган меделээн өзүгаар алырга бо чылдын октябрь 7-де Чөөн-чүлтүн шэты-биле 15 шак 30 минутада АКШ-тын ылгавыр демдектиг 5—29 деп дөрт мотурлог бомбардировшиги Юрий ортулук девискээринге ССРЭ-ниң күрүне кызыгаарынч эрттин кирип келген. Көдүрлүп үнгөн ийн совет истребительлар америк

бомбардировшиктен чоокку аэродромга хонары-биле оларны эдере уларып негээр. Совет истребительдериниң дүрүм өзүгаар негелдизин күүседириниң улуу, чөрүкчү самолет оларже боолаан. Совет истребительдериниң харыы боолаашкынынч соонда америк бомбардировшик далай талазынче ырап чоруй барган.

Америк шериг самолөдуунч ССРЭ-нин күрүне кызыгаарын ол чаа үрээш таварылгага шитпирлиг удурланышыкынын Совет Чазак меделгеп турар болгаш ССРЭ-нин күрүне кызыгаарын америк самолеттарынч үрээрин болдурбазынче АКШ-тын Чазаанын хемчег алырын негеп тур.

АКШ-тын Чазаанга нотаны доран дамчыдарын дээрги О. Шонесси меделгээн.

(СЭТА)

АКШ-ТА СОҢГУЛДА МУРНУНУҢ КАМПАНИЯЗЫ

(Холлиниң чугаазы)

НЬЮ-ЙОРК. Нью-Йоркка чүве чугаалап тургаш, депшилгелиг партиядан президентиге кандидат Холлиниң Кытышкан Штаттарынч чазааның Паньмыньжонда тайбычдылга дугайында чугаалажышкынарын билдинмес хуусаада соксадыр деп турар чоруун буруу шапкан.

«Демократтар-даа, ол ышкыш республиканчылар-даа дайынын тодаргай эвес чөдө узамдыктыраарын күзеп турар» деп буруудалышыкынын Пентагонунч (шериг министрестунун) ажил-чорудулгазы шыныктырып турар деп Холлиниң меделгээн.

Пентагонунч чорудушкунуна харыны кылдыр, туттурган шериглер дугайында айтыргынын талазы-биле чугаалажышкынарын оон соонда эгелээн турар кылдыр Кореяда дайынын доп-доран соксадырынын негелдизин чазакка кириринең американаарны Холлиниң кыйгырган.

«Тайбың дээш американаарнын ноходу» деп организация Трумэнче телеграмма чоруткан. Ол телеграммада болза, чугаалажышкынарын катап эгелээрин болгаш боолажышкынын доран соксадыр дугайында дужаалды бээрин генерал Кларкка саналдаары Трумэндэн негеп турар.

«... Кореяда дайынын доран соксадырын, өске бүгү айтыргыларын узамдыктырылга чокка тайбың конференцияныга шитпирлээрин «тайбынын референдумунда» кир-

жип турар чүс-чүс муң кижилер негеп турар. Кижилерин 95 азы оонда хөй хуузу боолажышкынын доран соксадыры дээш негелде кылып турар.

Генерал Гаррисонунч меделгели улустун ол күзелинге шуут удур болуп турар. Кижилерин амыдыралы, оон иштинде бистиге боудуустун америк аныктырыштын амыдыралы чугаалажышкынарынч киржикчилериниң тааржыр аргажок чүвези болур деп санаар бис. Генерал Кларкка тайбычдылга дугайында чугаалажышкынарын катап эгелээрин, боолажышкынын доран соксадыр дужаалды бээриниң дугайында, индыг янзы-биле өлүржүр чорукту болгаш бистин боудуустун муң-муң солдаттарынысты база хамааты чондан он-он муң корейлерин узуткап чок кылыр чорукту соксадырын чедип алырын саналдаарынче силерни кыйгырып тур бис» деп телеграммада чугаалап турар.

«Тайбың дээш американаарнын походу» деп организациянын удуртуучулары Ричарсон болгаш Элхаус оларынч президентиге кайы кандидатты деткип турары хамаан чокка баггы американаарны «тайбынын референдумунга» киржиринең, ынчангаш бүгү кандидаттарга олар Кореяга тайбын дээш болгаш ону чедип алыр дээш туржур ужурулду көргүзеринче кыйгырган.

(СЭТА)

Грециянын чазанынч душкени болгаш парламентамни паратканы

АФИНЫ. Октябрь 10-да эрттен Грециянын премьер-министри Пластирас парламентамни тардарынын дугайында болгаш чаа парламент сонгулдаларын эрттирериниң дугайында чарлыкка ат салыры-биле ону хаанче чоруткан. Ол чарлыкка хаан ат салганынч соонда Пластирас чазакты дүжүрериниң дугайында меделгели хаанга тывыскаан. Чазакты дүжүргени хүлээп адынган.

Оон соонда хаан дээл судтун прокурору Киссоурлосту келдирткен «албанч» (партийжи эвес) чазакты тургузарын аңаа дааскаан. ЛОНДОН. Афиньдан меделээн өзүгаар алырга, Пластирастын кабылдиниң душкени, парламентамни таратканы болгаш чаа сонгулдаларын эрттирерин доктаатканы Грецияда америк төлээлекчилериниң не-

гелдизинден болган. Биллинип турары болза, бо чылдын августа-ла АКШ-тын Афиньда элчини Пэрфуа Афиньнын солунзынын бирээзинге боудунуң шуугаанын меделелинге чаа мекоритарлыг система өзүгаар чаа парламент сонгулдаларын эрттирерин негээн. Пэрфуанын чугаазы-биле алырга, ол сонгулдалар болза, чазактын бажына генерал Пластирас азы мэраша Панагос турар ужурулду бе деп айтырынын шитпирлээр ужурулду. Ол негелдериң өзүгаар греци чазак парламент дамчыштыр мекоритарлыг системаны тургузар дугайында шитпирлин чоруткан болгаш чаа сонгулдалар дугайында хааннын чаа ат салган декретти белеткээн.

(СЭТА)

ЧАЗАЛГА

Бо чылдын октябрь 12-де үнгөн № 200 (2630) «Шын» солунун дөрткү арнынч бешки колонказынын адаандан өрү ийги абазын мынча деп чазан номчуур:

Эш Сталинның айтып турары болза, коммунизмче шилчишкенинч баш бурунгааргы кол негелдериң белеткээр «үште болза, нитилелдин кезигүннери нитилелдин хөгжүлдөзүн илпекейлиг ажилдакчылары болуп алырынга четчи бээр эртемни алыр аргалыг болзун дээш, олар амгы турар күш-ажылдын хуваалдазынын күжү-биле чангыс кандыг-бир профессияга бүгү назыннында чышына берген турбайн, харын профессияны хостуг шилип алыр аргалыг болзун дээш, нитилелдин бүгү кезигүннеринге олзунч күш болгаш угаан шыдалгырынч бүгү тала-биле хөгжүлдөзүн хандыраар хире нитилелдин шак ынады культурулду өзүшкүвүн чедип алыр». (База өндө. арын 68).

База октябрь 14-те үнгөн № 201 (2631) «Шын» солунун дөрткү одуруунун адаандан өрү шүкү абазынын үстүндө моон дараазында абазыст немей номчуур: Тулчушунунарга шыгатынган болгаш кандалган, денчик-сталинчы политиканы чайгылыш чок чорудуп турар партия Совет Эвилелининч улустарын баштап турар. Коммунистг партиянын удуртулгалы-биле ССРЭ-де социализминч бүгү делегейге төөгүлүг тилелдизин чаалап алдынган болгаш кижини кижиге мөлчүүр чорук кезээде узуткаатынган. Совет Эвилелининч улустары партиянын удуртулгалы-биле бистиге чуртувуска коммунизмни тургузарынын улуг сорулгазын ботландырар дээш чедилшкенин демисижип турар. (Үр адыш часкаашкыны).

Харысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ОЛ.